

EN RECORD DE MARÍA CARMEN GARCÍA-NIETO PARÍS

ANA MARÍA FUNES ARTIAGA

I JOSÉ FERNÁNDEZ SEGURA

Historiadors i col·laboradors
de María Carmen García-Nieto

Dossier

Una senyora venerable, una amiga entranyable, una dona compromesa amb la causa dels més desfavorits, una historiadora valorada i estimada tant en l'àmbit de la recerca històrica com en el de la docència, una persona profundament cristiana i una militant en el camp sindical -CCOO- i polític -PCE i Iniciativa per Catalunya- fins al final.

Escriure sobre la figura de María Carmen vol dir parlar des d'una perspectiva filial i d'amistat. Ens han unit tantes coses que ens és impossible distanciar-nos-en i fer una descripció del que va ser i del que va fer sense posar de manifest l'estimació que sentiem i sentim per ella. Per això, les coses que d'ella escriurem tenen un to de respecte, veneració i estima.

INVESTIGADORA, PROFESSORA I MESTRA. UNA HISTORIADORA CAPD'AVANTERA

Quan Margarita Rivièrre la va entrevistar a *La Vanguardia*,¹ el primer record que va tenir va ser sobre la seva tesi doctoral *La prensa diaria de Barcelona de 1895 a 1910*, dirigida per Vicens Vives. Des d'aquesta experiència acadèmica fins a la darrera recerca *El moviment obrer (1939-1978)*² ha sabut combinar la investigació i la didàctica. L'experiència que hem compartit elaborant aquesta darrera publicació adreçada als joves estudiants de la comarca n'és un bon exemple.

Després de la seva formació universitària a Barcelona va marxar a Madrid, on, durant un llarg i fecund espai de temps, va ser una excel·lent professora d'història a la Universidad Complutense de Madrid. Van ser més de trenta anys de docència durant els quals no només va ser una transmissora de coneixements, sinó que va captivar l'atenció i la motivació dels seus alumnes per la capacitat que tenia de plantejar els problemes historiogràfics d'una manera innovadora i rigorosa i per la seva proximitat humana envers els estudiants. Tota la seva activitat docent desborda entusiasme,

saviesa i coherència. Una bona part de la seva obra historiogràfica està orientada cap la docència.³

Tota la seva obra historiogràfica té com a rerefons la seva militància política i, sobretot, un compromís ètic. La seva amiga i companya de docència i de recerca històrica Esperanza Yllán, la definia així:

“Pero por encima de todos los avatares de la Historia, que no ha tocado a su fin, María Carmen ha sabido mantener su propia coherencia entre lo que sentimos, lo que vivimos y lo que razonamos.”⁴

És per això que els seus estudis es centren fonamentalment en la Segona República Espanyola, la Guerra Civil i el franquisme. Aborda aquests períodes de la història d'Espanya des d'una perspectiva comprensiva i reconçiliadora i no maniquea, que recupera la història dels vençuts.⁵

El punt i final a la seva activitat acadèmica com a professora ajudant en el Departament d'Història de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universidad Complutense de Madrid el va posar el 24 de maig de 1993 amb una lliçó magistral sobre història oral. Allí hi havia l'alumnat -nou i antic-, els companys i les companyes del Departament d'Història Contemporània de la Complutense i una bona part de les persones que formaven el **Seminari de Fonts Orals i l'Institut d'Investigacions Feministes**, entitats en la creació de les quals ella va col·laborar de manera decisiva.

Mentre feia el paper d'entrevistadora i d'entrevistada, va construir un document oral sobre la seva vida:

* Va estudiar en un col·legi de monges durant la Segona República quan el nou règim volia crear un estat realment laic que separés definitivament l'Església i l'Estat.

* Va viure la Guerra Civil Espanyola a les dues

zones. Ella feia vuit anys el dia de la sublevació dels militars feixistes que posaren fi a la Segona República i va presenciar, des de la balconada de casa seva, el pas de les Brigades Internacionals que arribaven a Barcelona per defensar les llibertats davant la barbàrie feixista, i va descriure la sortida, d'ella i de la seva família, de la zona republicana cap a la zona franquista.

* Va recordar amb afecte i gratitud els ensenyaments de Jaume Vicens Vives, Pierre Vilar, Manuel Tuñón de Lara i Josep Fontana, amb el qual tenia una gran amistat.

Els últimes anys de la seva vida els va dedicar a dirigir el Centre de Documentació de la Fundació Utopia Joan García-Nieto d'Estudis Socials del Baix Llobregat, i va acabar la recollida dels testimonis orals dels líders sindicals de la comarca del Baix Llobregat que el seu germà Joan García-Nieto havia iniciat i que, malauradament, no va poder finalitzar.⁶ Entre tots dos van recollir 64 relats de vida, que Maria Carmen tampoc va poder veure publicats, com era el seu desig. Actualment és una de les tasques importants que té pendents la Fundació Utopia i esperem poder publicar-los com a homenatge a tots dos i a tots i a totes les militants del Baix Llobregat que van lluitar per la recuperació de les llibertats individuals i nacionals del nostre país.

DEDICACIÓ ALS MÉS FEBLES. ESCOLA POPULAR DE PERSONES ADULTES DE LOS PINOS, DE SAN AGUSTÍN DE PALOMERAS (MADRID), I COORDINADORA CONTRA LA MARGINACIÓ DE CORNELLÀ

La preocupació pels més febles ha estat una constant de la seva vida. Vam tenir l'oportunitat de visitar l'escola de Los Pinos la tardor de l'any 1994 i vam comprovar la passió en la dedicació a l'alfabetització dels homes i de les dones que no havien tingut l'oportunitat d'aprendre a llegir i escriure quan eren infants. Eren persones que havien arribat a Madrid procedents d'Extremadura, la Manxa, Toledo, Àvila i Andalusia.

La necessitat de trobar un mètode i d'elaborar materials adequats per a les seves classes d'història fou la motivació principal que la impulsà a realitzar un treball que pretenia acompanyar les dones i els homes que s'alfabetitzaven en el descobriment de la seva pròpia identitat i rescatar-los de l'oblit en presentar la trajectòria de les seves vides, que són part de la nostra història:

"[...] se descubren, con fuerza e intensidad, muchas cosas que se conocen, enriquecidas ahora con la fuerza y la experiencia personal de quienes las han vivido, y, de este modo, su historia personal nos lleva a la de todo el pueblo, a la nuestra".⁷

El trasllat a Barcelona, l'any 1995, comportà, entre altres coses, una dedicació especial a la Coordinadora contra la Marginació de Cornellà. Les seves amigues historiadors de Madrid es preguntaven per què es va retirar silenciosament de la primera línia de la recerca històrica i trobaven la resposta en la personalitat de Maria Carmen:

"[...] consideraba más trascendentes y más en consonancia con su forma de vivir y entender la vida [...], había dado y sigue dando ejemplo de voluntarismo en su vida y en su dedicación a tareas solidarias y de preocupación por los más débiles".⁸

Per això no és casual que la darrera reunió de treball de la seva vida la fes a la Coordinadora contra la Marginació de Cornellà, un dimarts de novembre de 1997, tres setmanes abans de la seva mort.

El diàleg entre els germans Joan i Maria Carmen s'intensificà en els anys noranta. Parlen llargament sobre el present i sobre el futur, sobre què cal fer per ser coherent amb els principis fonamentals que orienten les seves vides: els exclosos socials, els marginats, les persones que pateixen, els més pobres.

Per això, el treball a la Coordinadora era preferent, tot es supeditava a aquesta tasca. Els esforços que fa en aquesta vida són per acompanyar els qui més pateixen. Una de les seves vivències ens pot donar pistes sobre la intensitat d'aquesta dedicació:

"Desembre de 1995. Centre penitenciari de Quatre Camins. Visito un pres. [...] Està malalt, molt malalt. És el meu primer contacte amb el món de la presó. [...] Dues hores d'espera per confirmar l'entrada. Aquest espai de temps em permet d'observar els familiars que van a comunicar-se [...] Qui hi ha darrere els murs? Els més poc afavorits, les classes més "baixes" d'una societat que exclou i margina [...] Després de poc més d'una hora, altra vegada portes metàl·liques que es fan córrer i es tanquen. Allà queda el nostre amic, altre cop sol en la seva cel·la. [...] Darrera de la seva història, llarga i complexa, descobreixo la persona. Una persona que és més important que les coses i a la qual cal donar tant ajut humà i jurídic com sigui possible perquè surti de la presó."⁹

CRISTIANA COMPROMESA I ATENTA ALS REPTES DEL SEU TEMPS

Les persones que hem compartit la fe amb Maria Carmen sabem que, per a ella, la fe era el motor que la impulsava en el seu compromís social, polític i sindical. La fe era l'eix vertebrador de la seva vida. Tenia una profunda vida interior, alimentada per l'oració i la

Dossier

reflexió, que la projectava cap a fora. D'aquí que mai no va deixar d'estar preocupada per tot el que passava al seu voltant.

La seva vida cristiana la va viure des del mateix moment del seu naixement. La seva família era creient i el seu pare era un dirigent reconegut dins els moviments catòlics d'Espanya sensibilitzat pels problemes socials. Des d'aquesta educació cristiana familiar, la seva fe va anar evolucionant cap a posicions clarament progressistes amb els moviments d'Església més compromesos amb els canvis que es van produir a partir del Vaticà II.

Va col·laborar activament en el moviment de **Comunitats Cristianes Populares** i va ser cofundadora de **Cristians pel Socialisme (CPS)**, que enguany celebrarà el vint-i-cinc aniversari. Sempre va voler mantenir viva la idea originària de CPS: la doble i única fidelitat a l'evangeli i al compromís amb els més febles.

"[...] el proyecto de CPS surge como un proyecto ético. En ningún caso pretendió ni pretende ser una alternativa política de izquierda, a pesar de que haya alguien que lo interpreta de esta forma. Ha sido un espacio de análisis y de reflexión para las mujeres y hombres cristianos, comprometidos en la lucha, desde partidos y organizaciones de inspiración marxista, y un lugar desde el que se ha trabajado para obtener la carta de ciudadanía en la Iglesia, sin salirse de ella".¹⁰

Reyes Mate, en un article posterior a la mort de María Carmen, exposava molt bé que signifiquen persones

com ella:

"Lo que simbolizan nombres como Alfonso Comín, Juan y María Carmen García-Nieto es la vinculación de la política de izquierdas a una cultura política y ésta a unas convicciones morales consecuentes. Los tres eran profundos creyentes y no ocultaban que sus convicciones religiosas les sostenían en esa militancia entregada y casi heroica como era la suya y de las otras muchas personas de izquierdas. Hay un hilo conductor que va de las convicciones profundas a la cultura política y, de ahí, a la conducta diaria."¹¹

Des del retorn definitiu a Barcelona, es va integrar plenament a la **Comunitat Cristiana Joan García-Nieto de Cornellà de Llobregat** i, en poc temps, va ser una de les persones més reconegudes, respectades i estimades. Sentiment recíproc, perquè ella va confessar en moltes ocasions la forta i entranyable vinculació amb tots els membres d'aquesta Comunitat Cristiana, des de la qual va impulsar en tot moment les accions solidàries envers els més desfavorits, com eren la **Coordinadora contra la Marginació de Cornellà**, **Solidaritat amb l'Atur**, **El Molí** i la **Comunidad de Nueva Esperanza de El Salvador**.

Malauradament no va poder participar de la reflexió que ella ens va proposar sobre els trenta anys d'història de la Comunitat Cristiana. No només ens proposava un exercici d'anàlisi històrica, sinó una reflexió necessària per construir el futur:

"Tota vida cristiana, personal i comunitària, necessita

María Carmen García-Nieto amb un grup d'amics

revisió, si tenim en compte que, al llarg del temps, apareixen nous reptes vers el futur. Si aprofitem l'avinentsa que enguany fa 30 anys que s'inicià la nostra Comunitat, des de fa un any Comunitat Joan N. García-Nieto, fóra bo d'iniciar un procés de coneixement del que ha estat la Comunitat en aquests 30 anys i, ensems, de conversió al llarg d'ells d'una única història d'alliberament i de salvació, que s'està construint des de dins mateix de l'experiència històrica del món."¹²

La seva vivència de fe i el seu testimoni cristià han estat per a nosaltres exemplars. Crec que Josep Maria Rambla, en la seva homilia d'acomiadament de la María Carmen, ens transmetia amb emoció l'essència de la seva vida cristiana:

"[...] María Carmen no ha cerrado sus entrañas a nadie, pero como el buen samaritano de la parábola, ha tenido especial atención a los heridos de nuestro mundo, a los que se hallan en las cunetas de nuestra cruel civilización, a los marginados[...]"

Mai no hem estat al costat d'una persona tan profundament creient com María Carmen i mai no podem oblidar els moments tan intensos que vam compartir el divendres 28 de novembre de 1997 quan ja la malaltia havia vençut el seu cos. Amb la serenitat que la fe li donava acceptava que es fes en ella la voluntat de Déu. Dels seus llavis sortia una veu feble però convençuda quan pronunciava les paraules d'aquesta oració de sant Ignasi de Loiola:

"Tomad, Señor, y recibid toda mi libertad, mi memoria, mi entendimiento y toda mi voluntad, todo mi haber y mi poseer. Vos me lo distéis, a vos, Señor, lo torno; todo es vuestro, disponed a toda vuestra voluntad. Dadme vuestro amor y gracia, que esto me basta."

MILITANT DEL PCE, D'IC I DE CCOO

Què significava per a María Carmen ser comunista? En el seu despatx de la Fundació Utopia Joan García-Nieto d'Estudis Socials del Baix Llobregat tenia penjada a la paret una inscripció amb el següent contingut:

"Comunista: Dícese de aquel que defiende la libertad y la dignidad del hombre por encima de cualquier interés, y en cada momento, es decir, aquí y ahora. Los comunistas luchan por el desarrollo completo del hombre y de la mujer en sí mismos. Los comunistas tratan de conseguir una sociedad en la que la esclavitud de las necesidades materiales y la explotación de unos hombres por otros hombres sea sustituida por una libertad que potencie el desarrollo creador de la humanidad."¹³

Per sobre de qualsevol circumstància o conjuntura política ella sempre va ser fidel a aquests principis. Era radical en les conviccions i flexible en les formes. Patia davant les divisions, sempre doloroses, de l'esquerra i procurava acostar posicions. No sense dubtes i serioses reflexions feia pública la seva opció política quan la hi demanaven (va signar el Manifest de solidaritat amb IC amb motiu de la darrera crisi d'aquesta formació política). Prenia posicions però no es distanciava de ningú. Estem segurs que els testimonis dels seus amics de CCOO i d'IC que actualment no ocupen llocs de responsabilitat perquè són minoria o perquè formen part d'altres formacions polítiques o sindicals confirmarien aquesta opinió.

LA SEVA EXPERIÈNCIA AMERICANA

Cuba, Bolívia, Nicaragua i El Salvador són els països en els quals ella va difondre els seus coneixements i va establir grans amistats. Una mostra representativa de l'estimació que la gent americana sentia per ella la podem trobar a la carta que Yolanda, una amiga cubana, li escriu el 30 de novembre de 1998 i que María Carmen no va poder llegir:

"Con frecuencia miro tu foto del periódico casi escondida por la columna con tu sonrisa de amor. Ese es para mí un momento lindo tanto como los que me proporcionas tu libro sobre España [...] Sigue cultivando ese hermoso optimismo que me sirvió, y me sirve, de bandera y ejemplo."¹⁴

Va impartir cursos a la **Universidad Centroamericana José Simeón Cañas de San Salvador** i a la **Normal Integrada Católica de Cochabamba (Bolívia)**. A Nicaragua també va realitzar una important tasca sobre la situació de les dones:

"[...] he podido convivir y conversar mucho con mujeres de zonas marginales urbanas y rurales, con mujeres dedicadas a la enseñanza universitaria, secundaria y básica, con mujeres del movimiento feminista y de partidos políticos. Su voz y su palabra hablada y escrita, son las fuentes que utilizo [...]"¹⁵

Fidel a si mateixa, com a investigadora i com a persona compromesa, acaba el seu estudi amb les paraules de les dones entrevistades. María Carmen s'identificava plenament amb elles:

"Nosotras no perdemos las esperanzas de que esto cambie y de que seamos nosotras que aportemos algo para llegar a eso, ese reino que tanto se espera [...] Pueden cambiar las siglas de los partidos pero esa uto-

Dossier

pia que tenemos para poder darle sentido a nuestra vida, la utopía de la transformación, esa no la podemos perder. Por lo menos eso para mí, ésa es mi alegría de vivir, ésa es la razón de mi existencia. [...] Juntas podemos hacer.”¹⁶

Ara ens toca a nosaltres continuar la seva tasca. Cadascú al seu lloc, allà on cregui convenient, però sense perdre l'horitzó de la Utopia, del compromís, de la solidaritat i de l'amistat. Els qui hem tingut el privilegi de la seva estima sabem la solitud de la seva absència física. És el record de la vida compartida amb ella el que ens anima a viure, a creure i a no perdre l'esperança en la construcció d'un món més just i solidari.

NOTES

Dossier

- 1 RIVIERE, Margarita. "María Carmen García-Nieto. Historiadora". A: *La Vanguardia* (11-9-96), secció "De carne y hueso".
- 2 GARCÍA-NIETO, María Carmen. *El movimiento obrer (1939-1978)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- 3 Exemples d'aquesta activitat són les *Bases documentales de la España Contemporanea* elaborades entre els anys 1971 i 1975, i posteriorment, ja a mitjan dècada dels vuitanta, iniciava amb la seva amiga Esperanza Yllán, *Historia de España 1808-1978*.
- 4 YLLÁN CALDERÓN, Esperanza. "María del Carmen García-Nieto: la dedicación a una historia vivida". A: *Entre la marginación y el desarrollo: Mujeres y hombres en la historia. Homenaje a María Carmen García-Nieto*. Madrid: Ediciones del Orto, 1996, p. 26.
- 5 *La guerra civil española, 1936-1939* i la seva participació activa en els *Coloquios de Pau* amb Manuel Tuñón de Lara són exemples paradigmàtics d'aquesta perspectiva historiogràfica.
- 6 Joan García-Nieto Paris va morir el 23 de juliol de 1994. Vegeu BOTEY VALLÉS, Jaume. "Record de Joan N. García-Nieto". *Materials del Baix Llobregat*. [Sant Feliu de Llobregat], 2 (tardor 1996), p. 53.
- 7 GARCÍA-NIETO, María Carmen. "Introducción". A: *La palabra de las mujeres. Una propuesta didáctica para hacer historia (1931-1990)*. Madrid: Editorial Popular, 1991, p. 13.
- 8 SEGURA, Cristina; NIELFA, Gloria. "Presentación". A: *Entre la marginación y el desarrollo: Mujeres y hombres en la historia. Homenaje a María Carmen García-Nieto*. Madrid: Ediciones del Orto, 1996, p. VII.
- 9 GARCÍA-NIETO, María Carmen. "Experiència i compromís". A: *Coordinadora Contra la Marginació de Cornellà*. Barcelona: Fundació Serveis de Cultura Popular, 1996. (Experiències de Pedagogia Social; 48), p. 7.
- 10 GARCÍA-NIETO, María Carmen. "La historia vivida y protagonizada por CPS, 1973-1003". *Pastoral Misionera* núm. 193/194, p. 115.
- 11 MATE, Reyes. "¿Muere el cristianismo de izquierda?" A: *El Periódico* (23.12.1997), p. 17.
- 12 GARCÍA-NIETO, María Carmen. *Albada del siglo XXI: Qué diu l'Esperit a la Comunitat?* Document intern de la Comunitat Cristiana Joan García-Nieto de Cornellà de Llobregat. Cornellà de Llobregat, octubre de 1997.
- 13 *Nuestra Bandera*, núm. 86, març/abril, 1977. Portada.
- 14 Ana María Funes, portadora d'aquesta carta, va tornar de Cuba tres dies després de la mort de María Carmen.
- 15 GARCÍA-NIETO, María Carmen. "Mujeres de América Latina: entre la marginación y el desarrollo". A: SEGURA, Cristina; NIELFA, Gloria. *Entre la marginación y el desarrollo: Mujeres y hombres en la historia. Homenaje a María Carmen García-Nieto*. Madrid: Ediciones del Orto, 1996, p. 361-62.
- 16 Ídem. p. 372-373.